

Mindaugas BALKUS

Reemigrantų patirtys Lietuvos visuomenėje (XX a. 3-ojo dešimtmečio pirmoji pusė)

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) lietuvių diasporą sudarė per 300 000 asmenų¹. 1914 m. kilęs Pirmasis pasaulinis karas sustabdė emigraciją, nes dauguma Rusijos caro valdomoje Lietuvoje likusių vyrų buvo mobilizuoti ir tapo kariais. Šio karo metu išėvijos lietuviai su tautiečiais Europoje palaikė dar glaudesnius ryšius, JAV lietuviai itin užjautė kaizerinės Vokietijos okupacijos replėse atsidūrusius tautiečius. Nors JAV gyvenantys lietuviai buvo ideologiškai itin susiskaldę, tačiau vienu klausimu jie visi daugiau mažiau sutarė – reikia kuo skubiau ir kuo efektyviau padėti karo alinamai Tėvynei. JAV lietuvių diaspora rengė įvairius Tėvynės gelbėjimo planus, rėmė ją finansiškai (vien ko verta Lietuvių dienos akcija, kuomet 1916 m. lapkričio 1 d. visoje JAV buvo renkamos aukos karo baisumus kenčiantiems lietuviams)², kėlė pavergtos Lietuvos klausimą JAV politiniuose sluoksniuose ir kita. 1918 m., Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, 1919 m. iš Lietuvos pasitraukus okupacinei Vokietijos kariuomenei, atsivėrė galimybės JAV lietuviams sugrįžti į Tėvynę ir padėti jai atkurti per ketverius karo metus nualintą krašto ūkį. Jaunai valstybei labai trūko iniciatyvių, gyvenimiškos patirties

demokratiškame krašte turinčių žmonių, galinčių ne tik ženkliai prisidėti keliant krašto ūkį, bet savo demokratinio gyvenimo, bendruomeniškumo patirtimis praturtinti Lietuvos visuomeninį gyvenimą. Nuo 1919 m. į Lietuvą pradėjo plūsti reemigrantai iš JAV, tikėję, jog savo turimu kapitalu, iniciatyva ir idėjomis čia jie sugebės susikurti tiek asmeninę gerovę, tiek padėti karo nualintai Tėvynei.

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti reemigrantų patirtis Lietuvos visuomenėje XX a. 3-ojo dešimtmečio pirmoje pusėje. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1) išanalizuoti reemigrantų paliktus paliudijimus apie Lietuvos visuomenę (jos pasiekimus, socialines negeroves ir kt.); 2) atskleisti vietas lietuvių požiūrį į reemigrantus; 3) išsiaiškinti galimas reemigrantų nepritapimo Lietuvoje priežastis.

Nors lietuvių emigracijos, išėvijos istorijos klausimai yra susilaukę ganėtinai didelio istorikų dėmesio, tačiau po Pirmojo pasaulinio karo vykusios reemigracijos problematikos istoriografija nėra plačiau palietusi, mažai tyrinėtos reemigrantų patirtys Lietuvoje, jų požiūris į Lietuvos visuomenę ir kita. JAV lietuvių istoriją tyrinėjęs Antanas Kučinskas-Kučas³ reemigrantų problemoms

Lietuvoje apžvelgti teskyrė vos keletą puslapių. JAV lietuvių verslininkų bandymus įsitvirtinti Lietuvoje aptarė sovietmečiu rašęs Laurynas Kapočius⁴, tačiau jo tyrimas buvo ganėtinai ideologizuotas, į daugelį dalykų jis pažvelgė per daug primityviai (vien per ekonominę-finansinę prizmę). Vincentas Liulevičius savo darbuose nagrinėjo JAV lietuvių indėlį atkuriant ir plėtojant Lietuvos ūkį po Pirmojo pasaulinio karo⁵. Alfonsas Eidintas savo studijoje *Lietuvių kolumbai: lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*⁶ vieną skyrių paskyrė reemigracijos reiškiniui aptarti (tačiau jis analizavo reemigraciją į Lietuvą tik iki Pirmojo pasaulinio karo). Autorius taip pat nagrinėjo išėvių bendrovių steigimą Lietuvoje po Pirmojo pasaulinio karo, tačiau pačių reemigrantų patirčių Lietuvoje išsamiau netyrinėjo. Vitalija Kasperavičiūtė reemigracijos problemą glaustai nušvietė savo daktaro disertacijoje⁷. Neseniai pasirodžiusioje solidžioje Egidijaus Aleksandravičiaus monografijoje *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*⁸ taip pat buvo paliestas reemigracijos į Lietuvą po Pirmojo pasaulinio karo klausimas, tačiau dėl specialių tyrimų trūkumo ši problema negalėjo būti išsamiau apžvelgta.

Šio darbo šaltinių bazę sudaro XX a. 3-ajame dešimtmetyje Lietuvoje ir JAV išleista periodinė spauda bei amžininkų atsiminimų medžiaga, kurioje išdėstyti trumpiau ar ilgiau Lietuvoje XX a. 3-ajame dešimtmetyje gyvenusių ir iš JAV sugrįžusių lietuvių išpūdžiai. Apie iš JAV atvykusių lietuvių patirtis, išpūdžius Lietuvoje pasirodydavo publikacijų JAV lietuvių spaudoje: dažniausiai atskleisti reemigrantų patirti sunkumai sustabarėjusioje ar korumpuotoje biurokratinėje Lietuvoje. Tuo tarpu Lietuvos spaudoje apie reemigrantus, jų įsitvirtinimą Tėvynėje buvo rašoma retai (išimtimi galėtume laikyti dienraštį *Lietuvos žinios*, kuriame dažnai pasirodydavo publikacijų, apžvelgiančių reemigrantų problemas). Pastebėtina, jog tiek JAV, tiek Lietuvoje leistoje spaudoje yra kur kas daugiau tokių

publikacijų, kuriose atskleidžiamos visuomenės gyvenimo ydos ir negerovės, tuo tarpu tekstų apie sėkmingą reemigrantų įsitvirtinimą yra nedaug. Šiame straipsnyje iš JAV leistų spaudos leidinių daugiausia pasinaudota *Vienybės* (buvusi *Vienybė lietuvininkų*, tuomet ji atstovavo tautiškai kryptčiai), *Draugo* (katalikų laikraštis), *Sandaros* (tautinės kryptties laikraštis), *Keleivio* (kairiosios kryptties leidinys) laikraščiais. Tuo tarpu iš Lietuvoje leistų leidinių iš esmės remtasi *Lietuvos žinių* (kairiosios kryptties laikraštis) publikacijomis. Itin svarbus Kazio Gineičio veikalas⁹, kuriame jis amžininko žvilgsniu kritiškai įvertino reemigracijos nesėkmes Lietuvoje. Jo darbą galima laikyti vienu iš pirmųjų gerai argumentuotų aiškinimų, kodėl daugelis reemigrantų Lietuvoje patyrė nesėkmę. Šiam tyrimui taip pat itin pravertė Julės Pranaitytės atsiminimai iš 1923 m. kelionės po Lietuvą¹⁰. Ji plačiai nušvietė reemigrantų padėtį, negailėjo kritikos Lietuvos valdžiai bei biurokratijai. Rengiant straipsnį taip pat pasitarnavo Algirdo Šeštoko-Margerio kelionės išpūdžiai¹¹ (užrašyti lankantis Lietuvoje 1931 m.): daugeliu atvejų paliestos tos pačios problemos, trukdžiusios reemigrantams įsitvirtinti Lietuvoje XX a. 3-ojo dešimtmečio pirmoje pusėje.

Nors pirmieji pavieniai reemigrantai (ar jų grupelės) į Lietuvą ėmė sugrįžti pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, tačiau didesni srautai į Lietuvą ėmė plūsti tik apie 1920–1921 m., kuomet didžiumoje Lietuvos teritorijos baigėsi karo veiksmai. Gausesnė reemigracija iš JAV tetruko vos keletą metų, nes per spaudą ir asmeninę korespondenciją pasklidusios žinios apie pirmųjų reemigrantų įsikūrimo nesėkmės Lietuvoje negiamai paveikė JAV likusių lietuvių nuotaikas ir daugelį jų sulaukė nuo grįžimo į Tėvynę. Todėl šiame straipsnyje pasirinkta nagrinėti XX a. 3-ojo dešimtmečio pirmąją pusę, kuomet iš JAV grįžtančių reemigrantų srautai buvo didžiausi.

Nors šio straipsnio pavadinime pavartotas terminas „reemigrantai“, tačiau iš tikrųjų daugelis darbe minimų iš JAV sugrįžusių lietuvių nebuvo reemigrantai tikrąja šio žodžio

prasmė (t. y. sugrįžę į savo gimtąją šalį ir joje ilgam įsikūrę asmenys). Dauguma autorių, kuriais remtasi šiame darbe, XX a. 3-ajame dešimtmetyje nebuvo ilgam įsikūrę Lietuvoje, bet tik ilgiau ar trumpiau (keletą mėnesių, pusmetį ar pan.) viešėjo Lietuvoje. Tačiau neretas iš jų savo rašytuose tekstuose gana plačiai aptarė reemigrantų patirtis Lietuvoje, kurios daugeliu atvejų buvo nuspalvintos niūromis spalvomis.

Straipsnyje nenagrinėsime reemigrantų refleksijų, susijusių su priešišku partinių ar ideologinių grupių veikimu Lietuvoje ar JAV. Taip pat verta paminėti, jog sąvokos reemigrantai, sugrįžėliai, „amerikiečiai“, „amerikonai“ vartojamos sinonimiškai.

Tikslių reemigracijos iš JAV į Lietuvą duomenų neturime, tačiau kaip savo darbe rašo Antanas Kučinskas-Kučas, remdamasis Lietuvos Respublikos atstovybės Vašingtone duomenimis, iki 1922 m. pradžios į Lietuvą iš JAV išvyko apie 20 000 asmenų, iš jų – apie 15 000 nuolatinei apsigyveno Lietuvoje¹². Tad XX a. 3-ojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje ilgesniam ar trumpesniam laikui apsistoję (kiti ir ilgam įsikūrę) apie kelias dešimtis tūkstančių reemigrantų, pragyvenusių JAV kelis, keliolika ar net keliasdešimt metų. Keliasdešimt tūkstančių reemigrantų kiekybės atžvilgiu nebuvo itin daug (iš pilietinio karo nusiaubtos Rusijos sugrįžo keliolika kartų daugiau)¹³, tačiau kokybine prasme tai buvo didelė paspirtis jaunai valstybei, nes reemigrantai, gyvendami ir dirbdami JAV, buvo sukaukę daug vertingos gyvenimiškos patirties, kurią galėjo sėkmingai panaudoti Lietuvoje.

Iki šiol istoriografijoje daugiausia rašyta apie iš JAV sugrįžusių lietuvių ekonominę veiklą. Vincentas Liulevičius savo knygoje *Išėivijos vaidmuo nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe* apžvelgė JAV lietuvių įsteigtas bendroves, vykdyusias veiklą Lietuvoje. Kai kurioms iš jų pavyko įsitvirtinti Lietuvos rinkoje (Amerikos lietuvių akcinė prekybos

bendrovė, „Drobė“ ir kt.). Tačiau daugelis panašių JAV lietuvių Tėvynėje įsteigtų bendrovių patyrė nesėkmes (Lietuvos atstatymo bendrovė, „Rūbo“ bendrovė ir kt.)¹⁴. Pasak Alfonso Eidinto, 1920–1925 m. Lietuvoje JAV lietuviai įsteigė 17 akcinių bendrovių, kurių pagrindą sudarė apie 18 mln. auksinų¹⁵. V. Liulevičiaus duomenimis, JAV lietuvių įkurtos bendrovės galėjo Lietuvoje investuoti į įvairias įmones apie 1,352 mln. dolerių¹⁶. Šios investicijos buvo ženkli paspirtis Pirmojo pasaulinio karo metu nuniokotam Lietuvos ūkiui atkurti.

Daugelis rašiusių apie į Tėvynę grįžtančius reemigrantus minėjo jų kilnius patriotinius jausmus bei siekį padėti atkurti po karo nulintą Lietuvą. Dar prieš reemigracijos iš JAV bangą 1919 m. išleistoje knygelėje kunigas Tomas Žilinskas teigė neabejojęs, jog JAV lietuviams rūpėjo ne pelnas, o Tėvynės gerovė. Esą daugybė Amerikos lietuvių buvo pasiryžę grįžti į Tėvynę, kaip tik atsidarys keliai¹⁷. JAV lietuvė Viktorija Vencius taip pat minėjo, kad lietuviai grįžo vedami gilių patriotinių jausmų, kurių ypač reikėjo Lietuvos „išbandymo metu“¹⁸. Anot Steigiamojo Seimo nario Kazio Zubausko, į Lietuvą sugrįžę „energingiausiai visuomenės darbininkai“ buvo nusiteikę „nešti nors ir sunkiausią našta“ dėl Lietuvos¹⁹. Visi šie paliudijimai rodo didelį reemigrantų idealizmą, kurio taip reikėjo šalies lūžio laikotarpiams, kada iš karo griuvusių atkuriamas valstybės gyvenimas.

Nemažoje dalyje tiek pačių reemigrantų, tiek vietinių lietuvių rašytuose tekstuose užsimenama, jog tarp skirtingą gyvenimo patirtį turinčių žmonių trūko tarpusavio supratimo ir siekio betarpiškai pažinti vieniems kitus. Pasak Lietuvos diplomato Kazio Gineičio (ne vienerius metus praleidusio JAV), Lietuvoje liko nesuprasta reemigrantų „dvasia“, kuria jie „užsikrėtė“ Amerikoje „nuo didžiai pozitingų vyrų, Amerikos pionierių“²⁰. Jo teigimu, esminė vietinių lietuvių klaida buvo ta, jog jie iš reemigrantų

tikėjosi tik pinigų, o reemigratų „dvasia“ nebuvo rūpinamasi, nebuvo siekiama pažinti jų vertybių, pasaulėžiūros²¹. Kai kurie iš jų net išvažiuodavo iš Lietuvos, skųsdamiesi, kad „Lietuvos liaudis jų nesuprato...“²² *Lietuvos žiniuose* buvo apgailestaujama, jog Lietuvos visuomenė (ypač inteligentai ir valdininkai) nesuprasdavo „amerikiečių“, o pastarieji – Lietuvos visuomenės bei krašto ekonomikos sąlygų²³. Tačiau spaudoje aptinkame ir mažorinio tono balsų. Štai vienos Telšių gimnazistės *Vienybėje* publiktuotame straipsnyje rašyta, jog Lietuvos visuomenė (ypač jaunimas) laukė iš Amerikos sugrįžtančių lietuvių, kurie buvo „visi tikri Tėvynės sūnūs, tautos mylėtojai“. Esą grįžusieji „pilnai mus atjaučia, mums teikia savo širdį duodami tikrą brolišką pagalbą, rūpindamosi mūsų reikalais ir kiekvieną valandą stengdamosi mūsų kūrimo darbe padėti“²⁴. Pasak *Lietuvos žinių*, norint reemigrantus sulaikyti nuo išvykimo atgal į JAV, reikėjo suteikti jiems daugiau „draugijinio intereso apsigyventi Lietuvoje“²⁵. Būtent visuomeninis interesas turėjo rišti reemigrantus su Lietuva, t. y. paskatinti juos jaustis čia laukiamais bendradarbiais asmeniniam ir visuomeniniam gerbūviui kurti.

Anuometinėje spaudoje buvo užsiminama, jog vietos lietuviai neparodydavo reemigrantams ir jų idėjoms didesnio dėmesio. Pasak Julės Pranaitytės, sugrįžę į JAV reemigrantai skųsdavosi, jog dažnai netgi giminės juos Lietuvoje sutikdavo šaltai²⁶. Pasak Viktorijos Venciaus, neretai reemigrantai nuogaštavo, jog Lietuvos žmonės jų nemėgo, juos pajuokdavo, laikydami tik „vaikščiojančiais doleriais“²⁷. Fortunatas Bagočius buvo dar kategoriškesnis. Anot jo, Amerikos lietuviai su entuziazmu grįžę į Lietuvą nesulaukė susidomėjimo iš tėvynainių, o kartais vietoj to sulaukdavo net pašaipų, pasityčiojimų, kad jie turi daugiau dolerių negu proto²⁸. Spaudoje randame užuominų, jog tėvynainiai buvo išsiilgę ne tiek savo seniai nematytų tautiečių,

kiek jų parsivežamų pinigų. Pasak *Keleivio*, į reemigrantus Lietuvoje daugelis žiūrėjo kaip į „doleriais prikimštą maišą“²⁹. Toks požiūris neretai lėmė nemoralų elgesį su ką tik atvykusiais reemigrantais, juos apgaudinėjant, iš jų prašant nepagrįstai aukštų kainų už atliktas paslaugas ar įsigytas prekes ir taip verčiant juos keliariopai permokėti³⁰. Pasak Kazio Zubausko, reemigrantai, kurie grįždavo į Lietuvą, atsidūrė gana keblioje padėtyje, kadangi „nerado tokios lietuvių užuojautos, kokios buvo nuo savo brolių laukta“³¹. Tačiau būta ir ne tokių minorinių gaidų reemigrantų ir vietos lietuvių santykių vertinime. Minėta JAV lietuvė Viktorija Vencius teigė, jog pašiepančių reemigrantus Lietuvoje buvo nedaug, esą dauguma lietuvių džiaugdavosi pamatę sugrįžusį iš JAV lietuvių, ketinantį dalyvauti Lietuvos atkūrimo darbe, nes vietos lietuviai suprato, kad reemigrantas su savo pažangiomis demokratinėmis idėjomis, su savo moderniu požiūriu į žemės ūkį, taip pat jo atsivežtas kapitalas yra labai svarbūs ir vertingi krašto kultūrai³². JAV lietuvis F. Bagočius, bandydamas užimti vietinių lietuvių apologeto vaidmenį, teigė, jog tarp grįžusių reemigrantų ir vietinių įvyko nesusipratimas todėl, kad sunkiu Lietuvai metu vietiniai lietuviai dirbdami šalies labai tiesiog neturėjo kada parodyti pakankamo dėmesio grįžusiems iš Amerikos lietuviams. Bet, anot jo, JAV lietuvių „minios“ to nesuprato³³. Numanu, jog tarpusavio santykių šaltumo atmosferą galėjo lemti: viena vertus, vietinių lietuvių elgesys (jie per mažai rodė dėmesio ir supratimo savo tautiečiams reemigrantams), kita vertus, patys sugrįžėliai turėjo pernelyg didelių lūkesčių apie išsiilgusius ir jų laukiančius tėvynainius.

Vietos lietuvių ir reemigrantų santykius temdė ir finansinių klausimų komplikacijos. Amerikos lietuvių istorijos tyrinėtojas A. Kučas savo veikalė rašė, jog neretai vietiniai lietuviai rodė šaltumą reemigrantų atžvilgiu, būkštaudami, kad „amerikiečiai“ nepareikalautų jiems priklausančios Lietuvoje likusios

turto dalies³⁴. Emigrantų daugumą prieš Pirmąjį pasaulinį karą sudarė jauni nevedę vyrai, kurie išvykdamai už Atlanto palikdavo gimtuosius namus, tuo tarpu kiti šeimos nariai neretai manydavo, jog gali pasidalinti išvykusiajam priklausančią turto dalį ir taip padidinti savo palikimą. Tokiu atveju vietos lietuvių nenoras, kad į gimtinę sugrįžtų reemigrantai, būtų visiškai suprantamas. Pasak Kazio Gineičio, reemigrantų ir lietuvių santykiams ir geram jų klostymuisi ypač daug pakenkė įtarinėjimas, kad „amerikiečiai“ grįžta į Lietuvą neva tik pasipelnymo tikslais. Pasak jo, pats pelno siekimas nėra savaime smerktinas dalykas, bet ne pelnas, o „kūrybinis darbas“ dažniausiai rūpėjo grįžtantiems į Tėvynę³⁵. Anot K. Gineičio, daugelis iš reemigrantų JAV turėjo pelningą užsiėmimą, tačiau ten jautėsi svetimi ir vyko į Lietuvą, turėdami daug planų, idėjų, kaip plėtoti Lietuvos ūkį³⁶. Vietos lietuviai reemigrantų grįžimą neretai siejo su pragmatinėmis pasakatomis, tuo tarpu patys reemigrantai buvo linkę save laikyti idealistais, atskubančiais į pagalbą Tėvynei.

Sugrįžę reemigrantai išvysdavo daug džiuginančių ir pozityvių pokyčių Lietuvos visuomeniniame gyvenime. *Sandaroje* rašyta, jog grįžusieji į Lietuvą nebegali pažinti savo gimtosios šalies. Esą Lietuvoje gyvenimas virte virė – ne tik Lietuvos miestai, bet ir kaimai jau buvo atkutę. Visur vyko judėjimas, gausėjo ir plėtėsi organizacijos: „Piliečiai savo laisve neatsidžiaugia ir tautos dvasios energija pratrikšta tūkstančiais srovių srovelių įvairiuose krypsniuose.“³⁷ Neslėpdama susižavėjimo Julė Pranaitytė aprašė apeigas Karo muziejaus sodelyje: „Visi čia susirinkę žmonės stovi nulenkę galvas, vyriškiai – net ir žydai – be kepurų; moterų blakstienai rasoti, jų skarelės darbe...“³⁸ V. Vaišnoras *Vienybėje* apibūdino Lietuvos žmones kaip linksmus, malonius, dosnius. Esą Lietuvos liaudis buvo daug geresnė negu prieš Pirmąjį pasaulinį karą³⁹. 1931 m. Lietuvoje lankęsis Algirdas

Margeris-Šeštokas džiaugėsi, jog Lietuvos studentai domėjosi ir aktyviai veikė visuomeniniame gyvenime. Jo teigimu, žmogų turėjo motyvuoti kilnūs idealai, bet ne pinigai (kaip neretai nutikdavo JAV)⁴⁰. Tuometinis itin didelis aktyvumas visuomeniniame gyvenime, kurį ir pastebėjo sugrįžusieji, buvo Lietuvos visuomenės raidos fenomenas, prie kurio suklestėjimo, numanu, nemažai prisidėjo ir reemigrantų įvairiais būdais Lietuvoje paskleistos teigiamos patirtys.

Reemigrantai Lietuvoje pastebėdavo nemažai šalies viešojo gyvenimo ydų. Pranaičių Julė minėjo, jog visuomenėje buvo itin paplitęs savo valdžios keiksnojimas ir koneveikimas⁴¹. Tai rodė tuometinės visuomenės politinės kultūros nebrandumą, atsineštą iš carinės Rusijos valdymo laikų, kuomet buvo priprasta iš valdžios tikėtis malonių, o jų negavus ją kuo nuožmiausiai keikti. Tačiau reemigrantai bandė suprasti ir nusivylusiųjų valdžia jausenas, jie matė nuolatinę partijų kovą ir nesutarimus, lemiančius dažną valdžios kaitą ir politinį nestabilumą. Dėl to J. Pranaitytė ragino vietos politikus mažiau vaidytis ir „daugiau dėmesio kreipti į tautos bei valstybės gyvų reikalus, kad nelikus vadai – be minios...“⁴² Ji itin nusistebėjo, kuomet reemigrantus JAV piliečius Lietuvos valdininkai vadino „Amerikos pavaldiniais“. Jos manymu, tai rodė carinės Rusijos mentaliteto atgyvenas Lietuvoje⁴³. Reemigrantams žodis *pilietis* asocijavosi su laisvu, demokratiškame krašte gyvenančiu žmogumi, o sąvoka *pavaldinys* priminė autokratinės Rusijos imperijos biurokratinio mechanizmo užguitą žmogelį. Pasak J. Pranaitytės, Lietuvoje lietuviams trūko pasiryžimo vieningai dirbti valstybės kūrimo, ypač kultūrinį, darbą. Brangus laikas buvo eikvojamas ginčams, peštynėms dėl atskiro asmens interesų. Jos manymu, praėjus ketveriems metams nuo nepriklausomybės atkūrimo „toji seniai mūs laukiama palaimos šviesa – aukščiau rytų orbitos ir nepakilo...“⁴⁴ „Rytų orbitos“ simbolis veikiausiai reiškė iš

Rusijos imperijos paveldėtą politinę kultūrą ir visuomenės mentalitetą. *Drauge* teigta, jog reemigrantams buvo skaudu, kad Lietuvoje „patriotizmas labai nupuolęs“. Esą „lietuvių tautos žadintojai“ buvo nusišalinę nuo valstybės kūrimo darbo, o dėl lietuvių miestiečių trūkumo „internacionalas užėmė įstaigas“. Esą valstybės aparate buvo daug rusofilų, kurie stengėsi pritraukti rusų specialistus⁴⁵. Tokios mintys kėlė susirūpinimą, jog lietuviai neva paleido valstybės kūrimo iniciatyvą iš savo rankų, o ją perėmė kitataučiai. Panašiai manė ir F. Bagočius. Pasak jo, Lietuvoje daug padaryta valstybės kūrimo prasme, tačiau lietuviai tebebuvo apsileidę, nepakankamai intensyviai dirbo⁴⁶. Tikėtina, jog tokius vertinimus lėmė reemigrantų lūkesčiai, sieti su Lietuva. Jie buvo daug didesni negu faktinė tikrovė, su kuria jie susidūrė grįžę Tėvynėn.

Neretai reemigrantų paliktuose paliudijimuose apie Lietuvą nemažai vietos skiriama vietinės lietuvių inteligentijos kritikai. Kaip teigia V. Širvydas, Lietuvos inteligentija buvo nutolusi nuo liaudies, ji kultūriškai izoliavosi nuo likusios visuomenės, nors, jo manymu, kultūra turėtų būti lygiai prieinama visiems⁴⁷. Viešojo gyvenimo, kultūros, švietimo demokratiškumo akcentavimas buvo viena iš pagrindinių reemigrantų pasaulėžiūros nuostatų. *Keleivyje* piktintasi, esą „Nerangumas, tingėjimas, kvaila fanaberija – tai visų Lietuvos inteligentų ypatybė“. Itin kritikuota tuometinės Lietuvos inteligentijos nuomonė, kad inteligentui turi būti gėda dirbti fizinį darbą⁴⁸. Kritikos strėlės smigo į inteligentijos kūną ir dėl jos polinkio į kitatautišką (rytietišką, t. y. rusų) kultūrą. Taip pat buvo pažymima lietuvių inteligentų kitataučių žmonių neigiama įtaka savo vyrams⁴⁹. Daug kritikos kliuvo ir dėl nedemokratiškos bendravimo manierų. V. Vaišnoras pastebėjo, jog Lietuvos inteligentija buvo labai išdidži, bendraujant reikėdavo nusiimti kepurę ir pabučiuoti moteriai ranką. Jo manymu, Lietuvos inteligentija buvo paveldėjusi daugumą carinės Rusijos

biurokratijos ydų⁵⁰. Su šiais priekaištais daugeliu atvejų reikėtų sutikti. Carinėje Rusijoje galiojusios bendravimo normos paveikė daugumą lietuvių inteligentų (juk didžioji dalis jų baigė Rusijos universitetus).

Absoliučioje daugumoje nagrinėtų šaltinių, užfiksavusių reemigrantų įspūdžius Lietuvoje, neigiami epitetai buvo siunčiami Lietuvos valdininkijos adresu. Apie tai ne kartą minėta ir istoriografijoje. Pasak A. Kučo, reemigrantai Lietuvoje turėjo daug vargo su valdžios įstaigomis, kur valdininkai be reikalo siuntinėdavo juos vieni pas kitus, kartais pasitaikydavo, jog susierzinę reemigrantai dėl to netgi įsiveldavo į konfliktus su biurokratais⁵¹. Anot K. Gineičio, JAV valdininkas jautėsi „žmonių tarnas“, tuo tarpu Lietuvoje „rusų dvasios pagauti valdininkai dažnai jautėsi gubernatoriškai“, su žmonėmis elgėsi nemandagiai, imdavo kyšius⁵². *Keleivyje* rašyta, jog į Lietuvą grįžusiam JAV lietuviui, pripratusiam prie demokratinio gyvenimo, buvo sunku toleruoti „Lietuvos valdininkėlių nerangumą ir panieką, su kokia jie atsineša į paprastus piliečius“⁵³. *Lietuvos žiniose* minėta, jog ne „vargingas Lietuvos gyvenimas, bet nesusiartinimas Lietuvos įstaigų ir Lietuvos žmonių su amerikiečiais“ juos iš Lietuvos išstumdavo. Sugrįžę į JAV reemigrantai buvo nepatenkinti, kad Lietuvos įstaigose buvo daug nelietuvių, kurie priešišškai nusiteikę „amerikiečių“ atžvilgiu⁵⁴. 1931 m. Lietuvoje lankęsis Algirdas Margeris-Šeštokas buvo kur kas geresnės nuomonės apie Lietuvos valdininkus. Jis biurokratus charakterizavo teigiamai, kurie esą darbštūs, rūpestingi bei atsakingi (visgi ne visi), tačiau pripažino, jog kyšininkavimo problema Lietuvoje – vieša paslaptis⁵⁵. Šią lietuviškosios biurokratijos ydą reemigrantai dažniausiai siejo su carinės Rusijos biurokratijos mentaliteto reliktais. Tačiau būta ir priešingų, pačius reemigrantus diskredituojančių pastebėjimų. JAV lietuvis A. M. Martus lankydamasis Lietuvoje pastebėjo, jog įvairių Amerikos lietuvių

bendrovių atstovai, atvykę į Lietuvą, buvo pernelyg susireikšminę ir norėdavo, kad jų reikalai būtų tvarkomi pirmiausia. Teigta, jog kai kurie Amerikos lietuviai buvo tokie „nachalai“, kad eidavo į ministerijas klausti įvairių absurdiškiausių dalykų, pavyzdžiui, kur geriausia nusipirkti karčemą⁵⁶?

Daugelis lietuvių Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvendavo susitelkę lietuviškose kolonijose, stengėsi išlaikyti tautinį atskirumą, todėl reemigrantai neretai pasižymėdavo itin kritišku požiūriu į kitataučius Lietuvoje. Neretai jie neigiamai atsiliepdavo apie Lietuvos valstybėje buvusią plačią toleranciją tautinėms mažumoms. Pasak Julės Pranaitytės, Lietuvos valdžia per mažai imdavosi veiksmų, siekdama pažaboti lenkų mokyklas Kaune (Lietuvoje). Tautinėms mažumoms Lietuvoje buvo per didelė tolerancija⁵⁷. Panašiai manė ir kun. V. Bartuška. Anot jo, Lietuvoje tautinės mažumos – lenkai, gudai, žydai – turėjo per daug teisių (netgi atskiras ministerijas)⁵⁸. Ne vienam „amerikiečiui“, besilankiusiam Lietuvoje, užkliuvo, kad į šalį po Pirmojo pasaulinio karo atvyko daug žydų ir „baltųjų“ rusų emigrantų. Julė Pranaitytė manė, jog šiems asmenims pilietybė buvo suteikiama per daug laisvai. Su apgailėstavimu pridūrė, jog jeigu taip lengvai pilietybę būtų įgiję iš JAV sugrižę lietuviai, tai Lietuva būtų kur kas „lietuviškesnė ir pati valstybė sveikesnė“. Jos teigimu, prekybinės patirties JAV sukaupe „amerikiečiai“ būtų galėję „bent prekybą paimti į savo rankas“, kol arši žydų konkurencija dar nebuvo sustiprėjusi⁵⁹. JAV lietuvių spaudoje reemigrantų įsitvirtinimas Lietuvos verslo aplinkoje buvo vertinamas kaip Lietuvos nepriklausomybės ramstis. Antai *Vienybėje* publikuotame straipsnyje rašyta apie bendrovę, kuri siekė „įkurdyti lietuvius į mūsų krašto prekybą ir pramonę“⁶⁰. Netgi vietos lietuvių akimis reemigrantai buvo matomi kaip potenciali atsvara iš kitų šalių (daugiausia sovietinės Rusijos) į Lietuvą gausiai plūstantiems užsieniečiams⁶¹.

Kaip rodo dauguma nagrinėtų šaltinių, reemigrantai laikėsi itin griežtos pozicijos valstybinės lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime klausimu. Julė Pranaitytė karštai gynė nuostatą, jog Lietuvoje viešose įstaigose iškabos būtų tik valstybine lietuvių kalba⁶². Į Lietuvą atvykusi JAV lietuvių V. Vencius itin nustebė, jog Kaune gatvių pavadinimų lentelės buvo trimis kalbomis (lietuvių, lenkų ir jidiš), o mieste labai daug žmonių kalbėjo rusiškai bei lenkiškai (net lietuviai Lietuvos kariuomenės karininkai)⁶³. *Drauge* apgailėstauta, kad Lietuvos kariuomenės karininkai lietuviai tarpusavyje neretai kalbėdavosi rusiškai⁶⁴. Vincas Bartuška *Drauge* piktinosi, jog lietuviai karininkai, valdininkai, vedę kitatautes moteris (lenkes, ruses), nutautėdavo, pradėdavo nevertinti savo kalbos. Jo nuomone, reikėtų griežtai elgtis su svetimtaučiais, jeigu jie negerbia lietuvių kalbos, tuomet pašalinti juos iš valstybinių įstaigų. Jis ragino didžiutis, kad „lietuviais esame gimę“, branginti, visur ir visuomet vartoti savo kalbą⁶⁵. V. Bartuška taip pat kritikavo Lietuvos valdžią, kuri, jo nuomone, labai pakančiai žiūrėjo į užsienio kalbų vartojimą viešojoje erdvėje, netgi valstybės įstaigose⁶⁶. Lietuvoje 1931 m. lankęsis Algirdas Margeris-Šeštokas apie užsienio kalbų paplitimą viešojoje erdvėje atsiliepė taip pat neigiamai. Jo manymu, valstybinės kalbos viešumoje vengimas netgi kelia pavojų valstybės nepriklausomybei. Anot jo, „Lietuvos spauda, valdžios ir privatinės įstaigos privalo būtinai reikalauti iš savo tarnautojų bei darbininkų visur kalbėti lietuviškai“⁶⁷. Vyresniosios kartos reemigrantai veikiausiai prisimindavo gūdžius Rusijos caro valdymo laikus, kuomet lietuviškas žodis buvo persekiojamas ir niekinamas, todėl jie ypač jautriai reaguodavo į visus lietuvių kalbos dominavimo viešojoje erdvėje pažeidimus.

Jungtinėse Amerikos Valstijose keliolika ar keliasdešimt metų pagyvenę lietuviai sukaupdavo neįkainojamos patirties, kurios

perdavimas Lietuvoje likusiems tautiečiams turėjo būti itin naudingas. Anot K. Gineičio, drąsūs, turį daug laisvo žmogaus būdo brooųž reemigrantai galėjo pamokyti vietinius lietuvius daugeliu atvejų būti geresniais patriotais, pavyzdžiui, mažiau toleruoti rusų kalbą laikinojoje sostinėje⁶⁸. Be to, JAV lietuviai turėjo modernių idėjų apie žemės ūkį, verslus bei daugelį kitų sričių, svarbių tautos gyvenime. Pasak V. Venciaus, reemigrantų patirtis, įgyta JAV, ir naujos idėjos būtų galėjusios tapti branduoliu tolimesniam tautos atsikūrimo darbui⁶⁹. Pasitaikydavo atvejų, jog demokratinio gyvenimo patirčių pasisėmę reemigrantai dėl ideologinių priešpriešų buvo varžomi savo patirtis paskleisti Lietuvoje. *Lietuvos žiniuose* JAV lietuvis Vytautas Širvydas retoriškai klausė, dėl kokio tikslo reikėjo „smerkti ir persekioti“ reemigrantus, kurie „išaugę ir pagyvenę šalyje, laisvoje nuo sąžinės varžymo ir poniškumo, stengiasi ir savo tėvų žemėje tokį pat gyvenimą įsteigti?“⁷⁰ Julė Pranaitytė apgailestavo, kad kuriant Lietuvos laivyną nebuvo kviečiami Amerikos lietuviai specialistai, bet buvo norima tik jų pinigų. Ji teigė, jog vertėjo lietuvių inteligentams mesti savo pasipūtimą ir „ne vien dolerius kviestis talkon į bendrą Lietuvos valstybės statymo darbą, bet ir jų [JAV lietuvių – M. B.] smegenis – jų prityrimą, sujungtą su neabejotina Tėvynės meile“⁷¹. Pasak K. Gineičio, reemigrantai buvo kupini veiklumo ir sklidini siekio tobulinti ir gerinti. Jo teigimu, šios „amerikiečių“ būdo savybės buvo „didelis kapitalas“, kurio Lietuvoje – mokama „įkinkyti į valstybės darbą“, taip pat nemokėta tinkamai panaudoti jų atvežtų dolerių⁷². Nepakankamas reemigrantų iniciatyvos ir idėjų išnaudojimas atkuriant Lietuvos valstybę gali būti laikomas rimtu priekaištu vietiniams lietuviams, kurie galbūt bijodami konkurencijos varžė reemigrantų iniciatyvą tam tikrose gyvenimo srityse. Turbūt reikėtų sutikti su K. Gineičio mintimi, jog dėl ne itin vykusio reemigrantų įsikūrimo ir jų

teigiamų gyvenimiškų patirčių nepanaudojimo Tėvynėje daugiausia pralaimėjo ne jie, bet Lietuva⁷³.

Tuometinės Lietuvos įstatyminės bazės trūkumai gali būti siejami su reemigrantų įsikūrimo Tėvynėje komplikacijomis. Pasak *Lietuvos žinių*, reemigrantai pageidavo, kad jiems būtų palengvintai suteikti leidimai paviešėti Lietuvoje, įsigyjant žemės sklypus, namus ar įsteigiant kokį nors verslą⁷⁴. Pasak JAV lietuvių V. Širvydo, reemigrantams Lietuvoje nebuvo leidžiama pirkti žemės, o atvykus į Tėvynę iš jų imdavo mokestį kaip iš „svetimšalių“⁷⁵. Kaip teigia Kazys Pakštas, Lietuvos valdžia neišleido nė vieno „gero įstatymo“, kuris būtų skirtas specialiai reemigrantams, neįsteigė nė vienos įstaigos, kuri rūpintųsi reemigrantų reikalais Lietuvoje, duotų patarimų, kaip jiems joje įsikurti⁷⁶. A. Karsokas siūlė įsteigti amerikiečiams skirtą departamentą, kuris teiktų informaciją norintiems reemigruoti apie įsikūrimo sąlygas Lietuvoje⁷⁷. Amerikos lietuvių suvažiavime Kaune J. Strimaitis iškėlė klausimą, jog patiems „amerikiečiams“ būtina įstaiga, kuri padėtų reemigrantams įsikurti Lietuvoje⁷⁸. Pasak K. Pakšto, nesirūpindama reemigrantais ir jų pinigais, Lietuvos valdžia juos pavedė „Laisvės alėjos „juodajai biržai““⁷⁹. Pirmaisiais pokario metais sugrįžėliams iš tiesų trūko objektyvios informacijos apie verslo, nuosavybės įsigijimo sąlygas Lietuvoje. Reemigrantų nežinojimu naudodavosi nedori žmonės, kurie nuskriausdavo „amerikiečius“, o tokios patirtys daugeliui ilgam neigiamai paveikė požiūrį į Lietuvos visuomenę.

Pilietybės klausimo sprendimas reemigrantams nepalankia linkme taip pat sukėlė nemažą jų nepasitenkinimą. *Lietuvos žiniose* rašyta, jog JAV lietuviai labai pasipiktino, kodėl su jais šiuo klausimu nebuvo pasitarta. Pagal 1922 m. birželio 24 d. Steigiamojo Seimo išleistą įstatymą, asmuo turėjo pragyventi Lietuvoje 10 metų, kad būtų galima jam suteikti Lietuvos pilietybę⁸⁰. JAV lietuviai

piktinosi 1922 m. Lietuvos Konstitucijos nuostata dėl pilietybės suteikimo emigrantams⁸¹ ir siekė, kad Lietuvoje gimę ir iš Rusijos imperijos valdomos Tėvynės pasitraukę lietuviai, jeigu jie JAV buvo įgiję pilietybę iki 1918 m. vasario 16 d., nebūtų pripažįstami svetimos valstybės piliečiais, nebent patys atsisakytų Lietuvos pilietybės⁸². 1922 m. Lietuvos Konstitucija buvo kritikuojama, esą ji turėjo daug carinės Rusijos teisinės kultūros ydingų bruožų ir esą šiai Konstitucijai buvo suteikta „ne savo dvasia“⁸³. Be to, JAV lietuviai nesuvokė, kodėl asmenys, priėmę JAV pilietybę, netekdavo teisės įsigyti Lietuvoje nekilnojamąjį turtą⁸⁴. Pasak labai vykusio K. Gineičio pastebėjimo, JAV lietuviai, atvykdami į Lietuvą ir duodami savo lėšų Lietuvai atkurti, tikėjosi realių galimybių priimti sprendimus Lietuvoje⁸⁵, tačiau prie sprendimų priėmimo (nesuteikus jiems pilietybės) jie nebuvo prileisti. Tokiu būdu, pasak Julės Pranaitytės, JAV piliečiai lietuviai pasijuto „bastuoliais be Tėvynės, išmestais už gimtinės slenksčio“. Esą Steigiamasis Seimas „amerikiečiams“ pastatė „neperlipamą tvorą į tėvų šalį“, tuo tarpu į Lietuvą iš negandų kamuojamos sovietinės Rusijos plūdo įvairūs abejotinais lojalūs Lietuvos valstybei asmenys⁸⁶. Julės Pranaitytės teigimu, tokie „drakoniški įstatymai“ buvo parengti „aukštųjų valdininkų“, kurie išsigando, kad grįžtantys reemigrantai „su demokratingesniais šukiais bei prityrimais, negu jų atsineštieji iš Rusijos“ nepašalintų jų nuo valstybės vairo. Esą dėl to ir buvo nuspręsta tokiomis priemonėmis užtikrinti „sau, savo giminaičiams bei sėbrams ramų viešpatavimą Lietuvoje“⁸⁷. Manytume, jog toks situacijos vertinimas yra per daug hiperbolizuotas ir dramatiškas, tačiau tam tikro vietinių lietuvių nenoro įsileisti reemigrantus galėjo būti. Apie tai sovietmečiu yra rašęs ir Laurynas Kapočius⁸⁸, tačiau jis tą vietos lietuvių nenorą įsileisti reemigrantus siejo su čionykščių lietuvių baime dėl konkurencijos ūkio sektoriuje.

Reemigrantų nesėkmių Lietuvoje šaknys taip pat galėjo glūdėti ir tame, jog iš JAV grįžę lietuviai, sukaupe amerikietiškos patirties, turėjo ne visai tikrovei adekvačių įsitikinimų apie verslo ir gyvenimo sąlygą tik nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje. A. Kučas *Amerikos lietuvių istorijoje* rašė, jog Lietuvoje reemigrantai imdavosi prekybos ar amato „amerikonišku būdu“, nepažinoję skirtingų nei JAV ūkinių sąlygų ir dėl to dažniausiai bankrutuodavo⁸⁹. Kartais vietos lietuviai reemigrantų nepritapimo Lietuvoje priežastis matė tame, jog JAV dauguma lietuvių dirbo samdomą darbą, tuo tarpu Lietuvoje jiems reikėjo patiems imtis iniciatyvos kurti verslus, patiems tapti darbdaviais. Esą reemigrantai turėdavo pinigų, bet neturėjo iniciatyvos bei reikalingų žinių, kaip pradėti ir plėtoti verslą⁹⁰. Mūsų manymu, verslo iniciatyvų reemigrantai veikiausiai turėjo, tačiau komplikauta verslo aplinka, kurioje jie atsidurdavo, tą iniciatyvą gerokai „paralyžuodavo“. *Drauge* buvo teigiama, jog reemigrantams dėl gyvenimo sąlygų permainų ir nesugebėjimo prie jų prisitaikyti Lietuvoje iškildavo įvairių nesusipratimų⁹¹. Siekiant, kad taip nenutiktų, pasak K. Zubauskio, sugrįžę į Lietuvą reemigrantai pirmiausia turėjo susipažinti su vietinėmis gyvenimo sąlygomis. Teigta, jog tie reemigrantai, kurie vėl emigravo iš Lietuvos, joje buvo patyrę nesusipratimų, nes „neinėjo į tikrąją jos gyvenimo vagą“⁹². Pasak Lietuvoje besilankiusio A. M. Martaus, turint noro ir „pagal išgales“ Lietuvoje buvo galima gyventi, tačiau reikėjo turėti tam tikrą supratimą apie vietos gyvenimo sąlygas. Jo teigimu, Lietuvoje geriau sekdavosi tiems reemigrantams, kurie turėjo „sveiką nuovoką“, t. y. supratimą, jog kuriantis valstybei „darbo ir sunkumų yra daugiau negu įprastai“⁹³. Verslo ir apskritai visuomenės gyvenimo sąlygų neįvertinimas gali būti laikomas viena iš daugelio reemigrantų neįsitvirtinimo Lietuvoje priežasčių.

Nepakankamas šalies politinis stabilumas bei galimos grėsmės iš užsienio (Lenkijos) taip pat gali būti siejamos su priežastimis, dėl kurių daugelis reemigrantų nepanoro likti Lietuvoje. 1921 m. *Vienybėje* rašyta, jog Lietuvos politinė padėtis buvo neaiški, dėl to esą „nėra galima ką nors rimtai Lietuvoje pradėti“⁹⁴. Anot *Lietuvos žinių*, atvykusieji į Tėvynę reemigrantai manydavo, jog Lietuva ilgai neišsilaikys⁹⁵. Manymas, jog dėl vidinio politinio nestabilumo ar priešišku užsienio jėgų Lietuva galėtų netekti savo valstybingumo, iš tiesų dalį reemigrantų galėjo paveikti neigiamai, dėl to jie atsisakydavo minties ilgiau apsistoti Tėvynėje.

Lietuvoje išgyventų neigiamų patirčių kompleksas lėmė daugelio reemigrantų apsisprendimą sugrįžti atgal į JAV. Pasak A. Kučo, „nors ir be piktos valios jų patriotizmas buvo prigesintas, širdyse pasiliko skriauda, o materialinių nuostolių jiems niekas negalėjo atlyginti“⁹⁶. Kaip teigia K. Zubauskas, nusivylusiems gyvenimu Lietuvoje reemigrantams atrodydavo, kad Lietuvos santvarka nevykusi ir kad joje tuomet buvo „priespauda, betvarkė, kaip ir seniau silpniesniųjų luomų pavergimas“⁹⁷. Anot Julės Pranaitytės, iš JAV sugrįžę lietuviai Tėvynėje negalėjo pakeisti esamos padėties. Išvydę skurdą, valdžios nepastovumą savo pinigus į bankus dėti bijodavo, daugelis jų net nenorėdavo čia įsikurti ar įsigyti kokio nors turto⁹⁸. Pasak jos, reemigrantai „pamatę priešais save, konstituantos parioglintas spygliuotų gairių bari-kadas ant Tėvynės sienos“ grįždavo atgal į JAV „po Dėdės Samo jaukais skvernais“ ir manydavo, jog „matutė Lietuva jų išsižadėjo“⁹⁹. Taip pat paminėtina, jog 1920–1922 m., kuomet reemigrantų srautai į Lietuvą buvo didžiausi, šalis patyrė itin didelę tuometinės valiutos (auksino) infliaciją. Atvykę į Lietuvą reemigrantai turėjo išsikeisti JAV

dolerius (stabilią valiutą) į sparčiai nuvertėjusius auksinus, todėl patirdavo daug finansinių nuostolių. *Lietuvos žiniose* teigta, jog dauguma reemigrantų „karštų patriotų“ praradę savo pinigus bėgo iš Tėvynės ir „atsižadėjo Lietuvos ant visados“¹⁰⁰. Kartais reemigrantai jausdavosi kaip svetimi tarp savųjų, tarsi būtų nepageidaujami vietinių lietuvių ir priversti apleisti gimtąjį kraštą. Pasak K. Zubausko, tarp vietinių lietuvių ir reemigrantų pasireiškė kova dėl būvio. Esą buvo negalima kaltinti reemigrantų, kad pamatę Lietuvos santvarkos ydas, jie vėl išvažiudavo į užsienį. Jo manymu, šioje situacijoje kalčiausi buvo vietos lietuviai, kurių pareiga – „ištiesti savo brolišką ranką grįžusiems iš tolimų kraštų lietuviams“¹⁰¹. Reemigrantų nusivylimą anuomet pastebėjo ir vietinė lietuvių spauda. *Lietuvos žiniose* rašyta, jog „amerikiečiai“ neradę „atatinkamų sąlygų“ verslui išvykdavo atgal į JAV, paskleisdami negeras nuotaikas tarp JAV lietuvių¹⁰². Didėjantis Lietuva nusivylusių reemigrantų grįžimas neigiamai paveikė JAV gyvenančių lietuvių išsivijimą. Pasak *Vienybės*, reemigrantų išvykimas iš Lietuvos, neskaitant jų pačių dvasios nupuolimo“, tarp JAV lietuvių sukėlė nepasitenkinimą Tėvynėje likusiais tautiečiais, pasigirdo kaltinimų, esą jie nemokėjo tvarkytis valstybėje ir dėl tokio „nevykusio šalies sutvarkymo“ nesuteikė galimybės reemigrantams apsigyventi Lietuvoje¹⁰³. Į JAV grįžę reemigrantai skųsdavosi, kad negreitai dar Lietuvos būsianti laisvė bei išsakydavo kitas savo nuoskaudas. Pasak F. Bagočiaus, tokie nusivylusių reemigrantų žodžiai labai paveikė JAV lietuvius, juos „atšaldė“¹⁰⁴. Tad apie 1923–1924 m. sumenkusi JAV lietuvių finansinė parama Lietuvai (ypač pasireiškusi Lietuvos laisvės paskolos bonų pirkimo sumažėjimu) taip pat galėjo būti sąlygota neigiamų reemigrantų patirčių Lietuvoje, kurias jie išsakydavo tautiečiams grįžę į JAV.

Išvados

Iš JAV sugrįžę reemigrantai atkreipė dėmesį, jog Lietuvos visuomenėje vis dar buvo gausu iš carinės Rusijos paveldėtų visuomeninio gyvenimo negerovių (biurokratizmas valstybės įstaigose, valdininkijos atotrūkis nuo visuomenės ir kt.). Lietuvos inteligentija kritikuota dėl neveiklumo ir iškreipto požiūrio į darbą. Nors reemigrantai vertino Lietuvoje nueitą valstybės atkūrimo kelią, tačiau taip pat konstatavo nepakankamą lietuvių veiklumą, dažną valdžios kaitą, tarpusavio nesutarimus ir nesugebėjimą susivienyti bendram tikslui, taip pat peikė pernelyg dideles tautinėms mažumoms suteiktas teises.

Didžiama Lietuvoje gyvenančių lietuvių į reemigrantų grįžimą Tėvynėn pirmiausia žvelgė per ekonominę prizmę, tikėdamiesi, jog iš JAV atvežtas reemigrantų kapitalas bei novatoriškos verslo idėjos padės atkurti Lietuvos ūkį. Čionykščiai lietuviai (ir ne tik jie) neretai atkreipdavo dėmesį į tai, jog reemigrantai atvykdami į Tėvynę turėjo neadekvačių įsitikinimų apie gyvenimo, verslo ir kt. sąlygas Lietuvoje. Neretai reemigrantų ir vietos lietuvių bendravimą apsunkindavo pernelyg skirtingos jų gyvenimiškos patirtys (gyvenimas autokratinėje Rusijos imperijoje ir demokratiškoje JAV).

Reemigrantų nepritapimą Lietuvoje galėjo lemti begalė priešasčių. Sugrįžusiųjų iš JAV lūkesčiai dažnai neatitikdavo Lietuvos socialinės-ekonominės tikrovės realijų, neretai jie neturėdavo jokios konkrečios informacijos apie verslo kūrimo, žemės įsigyjimo ir kt. sąlygas Lietuvoje. Dažni konfliktai su biurokratais, nepalankios valstybės įstatyminės bazės nuostatos (dėl Lietuvos pilietybės, žemės įsigijimo ir kt.) kėlė reemigrantų nepasitenkinimą Lietuvos valstybe. Jų įsikūrimą bei investicijas Lietuvoje taip pat komplikavo sparti auksinų infliacija, nepakankamas šalies politinis stabilumas bei galimos grėsmės iš užsienio.

Nuorodos

- ¹ Eidintas A. *Lietuvių kolumbai: lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*, Vilnius, 1993, p. 35.
- ² Tos dienos metu įvairiais duomenimis buvo surinkta nuo 130 iki 200 tūkst. JAV dolerių; Aleksandravičius E. *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius, 2013, p. 265.
- ³ *Amerikos lietuvių istorija*, red. Kučas A., So. Boston, 1971, p. 527–528.
- ⁴ Kapočius L. *Senoji išėivija ir Lietuva*, Vilnius, 1981, p. 257–269.
- ⁵ Liulevičius V. Išėivijos ekonominė parama Lietuvai. 53 milijonai dolerių Lietuvos atstatymui, *Aidai*, 1978, nr. 7, p. 312–313; Liulevičius V. *Išėivijos vaidmuo Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*, Chicago, 1981, p. 242–251.
- ⁶ Eidintas A. Min. veik., p. 32–35, 60–63.
- ⁷ Kasperavičiūtė V. *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.* [daktaro disertacija], Kaunas, 2011, p. 63–64.
- ⁸ Aleksandravičius E. Min. veik., p. 277–279.
- ⁹ Gineitis K. *Amerika ir Amerikos lietuviai*, Kaunas, 1925, p. 295, 305.
- ¹⁰ Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankyty*, Philadelphia, 1928; Pranaičių Julė. *Viešnagė Šeštokuose*, [be metų], Philadelphia.
- ¹¹ Margeris-Šeštokas A. *Amerikiečio įspūdžiai Lietuvoje*, Kaunas, 1932.
- ¹² *Amerikos lietuvių istorija...*, p. 527.
- ¹³ 1918–1924 m. į Lietuvą iš Rusijos atvyko apie 350000 karo pabėgėlių. Balkelis T. Lietuvos vyriausybė ir Pirmojo pasaulinio karo pabėgėlių repatriaciją į Lietuvą 1918–1924 m., *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, nr. 2, p. 69.
- ¹⁴ Liulevičius V. *Išėivijos vaidmuo nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*, Chicago, 1981, p. 242–251.
- ¹⁵ Eidintas A. Min. veik., p. 63.
- ¹⁶ Liulevičius V. Išėivijos ekonominė parama Lietuvai. 53 milijonai dolerių Lietuvos atstatymui, *Aidai*, 1978, nr. 7, p. 313.
- ¹⁷ Kun. Žilinskas Tomas. *Amerikos Lietuva*, Kaunas, 1919, p. 36–37.
- ¹⁸ Vencius Viktorija. Kelionė į Lietuvą ir Lietuvoje, *Sandara*, 1922 m. rugpjūčio 31, nr. 35, p. 3.
- ¹⁹ Zubauskas Kazys. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. rugsėjo 27 d., nr. 73, p. 3.

- ²⁰ Gineitis K. Min. veik., p. 303–304.
- ²¹ *Ten pat*, p. 305.
- ²² Zubauskas K. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. rugsėjo 27 d., nr. 73, p. 3.
- ²³ Karsokas A. Ar reikalingas Amerikiečių Departamentas, *Lietuvos žinios*, 1922 m. gruodžio 13 d., nr. 233, p. 1–2.
- ²⁴ Telšių Žemaičių Gimnazė, 1921 m. rugpjūčio 21, Lietuva ir amerikiečiai, *Vienybė*, 1921 m. rugsėjo 23 d., nr. 72, p. 5.
- ²⁵ K. N. N. Dėl ko išvažiuoja amerikiečiai, *Lietuvos žinios*, 1922 m. lapkričio 12 d., nr. 208, p. 4.
- ²⁶ Pranaičių Julė. *Viešnage Šeštokuose...*, p. 128.
- ²⁷ Vencius Viktorija. Kelionė į Lietuvą ir Lietuvoje, *Sandara*, 1922 m. rugpjūčio 31, nr. 35, p. 3.
- ²⁸ J. K. Pil. Fortunato Bagočiaus prakalba, *Lietuvos žinios*, 1923 m. rugsėjo 7 d., nr. 198, p. 1.
- ²⁹ Ką Lietuvos žmonės kalba, *Keleivis*, 1922 m. kovo 22 d., nr. 12, p. 2.
- ³⁰ Vaišnoras V. V. Ką radau Lietuvoje II (tąsa iš praito nr.), *Vienybė*, 1921 m. rugsėjo 6 d., nr. 67, p. 2.
- ³¹ Zubauskas Kazys. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. liepos 8 d., nr. 50, p. 3.
- ³² Vencius Viktorija. Kelionė į Lietuvą ir Lietuvoje, *Sandara*, 1922 m. rugpjūčio 31, nr. 35, p. 3.
- ³³ J. K. Pil. Fortunato Bagočiaus prakalba..., p. 1.
- ³⁴ *Amerikos lietuvių istorija...*, p. 527–528.
- ³⁵ Gineitis K. Min. veik., p. 303–304.
- ³⁶ *Ten pat*, p. 303–304.
- ³⁷ Visuomeninė pažanga Lietuvoje, *Sandara*, 1922 m. birželio 1 d., nr. 22, p. 2.
- ³⁸ Pranaičių Julė. *Viešnage Šeštokuose...*, p. 140.
- ³⁹ Vaišnoras V. V. Ką radau Lietuvoje..., p. 2.
- ⁴⁰ Margeris-Šeštokas A. Min. veik., p. 398–401.
- ⁴¹ Pranaičių Julė. *Viešnage Šeštokuose...*, p. 52–53.
- ⁴² Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankytų...*, p. 59.
- ⁴³ *Ten pat*, p. 45.
- ⁴⁴ *Ten pat*, p. 75.
- ⁴⁵ Pasiesartietis. Amerikiečio įspūdžiai Lietuvoje, *Draugas*, 1922 m. sausio 17 d., nr. 13, p. 2.
- ⁴⁶ J. K. Pil. Fortunato Bagočiaus prakalba..., p. 1.
- ⁴⁷ Širvydas Vyt. Civilizacijų Fermentacija..., p. 2.
- ⁴⁸ Kaip išrodo Lietuva amerikiečiui, *Keleivis*, 1921 m. gegužės 25 d., nr. 21, p. 4.
- ⁴⁹ Amerikietis Ez. Vergiškumo liekanos (laiškas iš Lietuvos), *Draugas*, 1924 m. sausio 2 d., nr. 1, p. 2.
- ⁵⁰ Vaišnoras V. V. Ką radau Lietuvoje..., p. 2.
- ⁵¹ *Amerikos lietuvių istorija...*, p. 527–528.
- ⁵² Gineitis K. Min. veik., p. 295.
- ⁵³ Kaip išrodo Lietuva amerikiečiui..., p. 4.
- ⁵⁴ K. N. N. Dėl ko išvažiuoja amerikiečiai..., p. 4.
- ⁵⁵ Margeris-Šeštokas A. Min. veik., p. 49–51.
- ⁵⁶ Martus A. M. Amerikiečiai Lietuvoje, *Vienybė*, 1921 m. gegužės 3 d., nr. 31, p. 3.
- ⁵⁷ Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankytų...*, p. 81.
- ⁵⁸ Bartuškę Vincas. Lietuvių nuolaidumas-ištižimas, *Draugas*, 1924 m. sausio 16 d., nr. 13, p. 2.
- ⁵⁹ Pranaičių Julė. *Viešnage Šeštokuose...*, p. 157–158.
- ⁶⁰ Valdyba. Visiems grįžtantiems į Lietuvą žinotina, *Vienybė*, 1921 m. lapkričio 18 d., p. 3.
- ⁶¹ Zubauskas Kazys. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. liepos 12 d., nr. 51, p. 3.
- ⁶² Pranaičių Julė. *Viešnage Šeštokuose...*, p. 170–171.
- ⁶³ Vencius Viktorija. Kelionė į Lietuvą ir Lietuvoje, *Sandara*, 1922 m. liepos 13 d., nr. 28, p. 3.
- ⁶⁴ „Draugo“ koresp., *Draugas*, 1922 m. kovo 28 d., nr. 73, p. 2.
- ⁶⁵ Bartuškę Vincas. Lietuvių nuolaidumas-ištižimas, *Draugas*, 1924 m. sausio 17 d., nr. 14, p. 2.
- ⁶⁶ Bartuškę Vincas. Lietuvių nuolaidumas-ištižimas, *Draugas*, 1924 m. sausio 16 d., nr. 13, p. 2.
- ⁶⁷ Margeris-Šeštokas A. Min. veik., p. 150–153.
- ⁶⁸ Gineitis K. Min. veik., p. 305.
- ⁶⁹ Vencius Viktorija. Kelionė į Lietuvą ir Lietuvoje, *Sandara*, 1922 m. rugpjūčio 31, nr. 35, p. 3.
- ⁷⁰ Širvydas Vyt. Civilizacijų Fermentacija, *Lietuvos žinios*, 1922 m. rugpjūčio 6 d., nr. 129, p. 2.
- ⁷¹ Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankytų...*, p. 72.
- ⁷² Gineitis K. Min. veik., p. 305.
- ⁷³ *Ten pat*, p. 303–304.
- ⁷⁴ Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankytų...*, p. 44–45.
- ⁷⁵ Širvydas Vyt. Civilizacijų Fermentacija..., p. 2.
- ⁷⁶ K. P. Lietuvos valdžia ir išėvija, *Draugas*, 1924 m. gruodžio 1 d., nr. 283, p. 2.
- ⁷⁷ Karsokas A. Ar reikalingas Amerikiečių Departamentas..., p. 1–2.
- ⁷⁸ Protokolas įvykusio Amerikiečių Suvažiavimo ir nekurių vietinių svečių dalyvavimo

- tame suvažiavime lapkričio 25 d., 1922 m. Šaulių Klube, 16 Vasario gatvė Kaune, *Sandara*, 1923 m. sausio 11 d., nr. 2, p. 6.
- ⁷⁹ K. P. Lietuvos valdžia ir išeivija, *Draugas*, 1924 m. gruodžio 1 d., nr. 283, p. 2.
- ⁸⁰ Lietuvos pilietybės klausimu Amerikoje, *Lietuvos žinios*, 1922 m. spalio 8 d., nr. 179, p. 1.
- ⁸¹ 1922 m. Lietuvos Konstitucijos 8 paragrafas (žr.: *Vyriausybės žinios*, 1922 m. rugpjūčio 6 d., nr. 100, p. 1) skelbė, jog „svetimos valstybės pilietis gali būti priimtas Lietuvos pilietybėn, jeigu jis yra išgyvenęs Lietuvoje ne mažiau kaip dešimts metų“. Be to, ši Konstitucija draudė dvigubą pilietybę. Pastebėtina, jog 1928 m. priimtos Lietuvos Konstitucijos 10 paragrafe (žr.: *Vyriausybės žinios*, 1928 m. gegužės 25 d., nr. 275, p. 1) buvo pažymėta, jog Lietuvos pilietis neprarasdavo pilietybės teisių, jeigu tapęs „kurio Amerikos krašto piliečiu“ atlikdavo tam tikras įstatyme numatytas pareigas. Tad galima sakyti, jog 1928 m. Lietuvos Konstitucija buvo palankesnė Lietuvos išeivijai.
- ⁸² Bostono lietuvių pareiškimas Lietuvos valdžiai ir partijoms, *Lietuvos žinios*, 1922 m. spalio 7 d., nr. 178, p. 1;
- ⁸³ Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankytų...*, p. 78–79.
- ⁸⁴ K. R. Apie pagerinimą santykių su Amerikos lietuviais, *Lietuvos žinios*, 1923 m. birželio 26 d., nr. 138, p. 1.
- ⁸⁵ Gineitis K. Min. veik., p. 305.
- ⁸⁶ Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankytų...*, p. 79.

- ⁸⁷ *Ten pat*, p. 82–83.
- ⁸⁸ Kapočius L. Min. veik., p. 268.
- ⁸⁹ *Amerikos lietuvių istorija...*, p. 527–528.
- ⁹⁰ Pranaičių Julė. *Viešnage Šeštokuose...*, p. 153.
- ⁹¹ Pasiesartietis. Amerikiečio įspūdžiai Lietuvoje, *Draugas*, 1922 m. sausio 17 d., nr. 13, p. 2.
- ⁹² Zubauskas Kazys. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. liepos 12 d., nr. 51, p. 3.
- ⁹³ Martus A. M. Amerikiečiai Lietuvoje..., p. 3.
- ⁹⁴ L. Bruožai iš Lietuvos, *Vienybė*, 1921 m. spalio 21 d., nr. 80, p. 5.
- ⁹⁵ Arimantas Ramusis. Kur einama?, *Lietuvos žinios*, 1923 m. rugpjūčio 24 d., nr. 186, p. 1–2.
- ⁹⁶ *Amerikos lietuvių istorija...*, p. 527–528.
- ⁹⁷ Zubauskas Kazys. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. liepos 8 d., nr. 50, p. 3.
- ⁹⁸ Pranaičių Julė. *Viešnage Šeštokuose...*, p. 128.
- ⁹⁹ Iš Pranaičių Julės atsiminimų. *Laisvosios Lietuvos atlankytų...*, p. 82–83.
- ¹⁰⁰ Belaisvis-Amerikietis. Santykiai su amerikiečiais, *Lietuvos žinios*, 1923 m. rugpjūčio 3 d., nr. 169, p. 1.
- ¹⁰¹ Zubauskas Kazys. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. liepos 8 d., nr. 50, p. 3.
- ¹⁰² (T. B.) Lietuva ir „Amerikiečiai“, *Lietuvos žinios*, 1922 m. liepos 21 d., nr. 114, p. 1–2.
- ¹⁰³ Zubauskas Kazys. Kas lietuviams žinotina Amerikoje ir į Lietuvą sugrįžus, *Vienybė*, 1921 m. liepos 8 d., nr. 50, p. 3.
- ¹⁰⁴ J. K. Pil. Fortunato Bagočiaus prakalba..., p. 1.

Mindaugas BALKUS

THE EXPERIENCES OF RETURNEES TO LITHUANIA IN THE EARLY 1920S

The article analyses the experiences, in Lithuania, of the re-emigrants who returned from the USA in the period from 1920 to 1925. These returnees noted that Lithuanian society still had many of the social problems inherited from Tsarist Russia (such as bureaucracy in state institutions and others). Although the re-emigrants appreciated the work that had been done in re-establishing the Lithuanian state, they also noted an insufficient level of activities, too frequent changes in government, too much

political discord, and an inability to unite for common purposes. Lithuanians living in Lithuania believed that the capital brought back by re-emigrants would help restore the Lithuanian economy. The re-emigrants themselves often had unrealistic prior beliefs about conditions of life and business in Lithuania. The integration of re-emigrants into Lithuania was also aggravated by unfavorable provisions in the laws relating to them with respect to Lithuanian citizenship, land acquisition etc.